

A HATÁRŐRIZET MEGSZERVEZÉSE AZ ÚJ HATÁROKON

BEVEZETÉS

Az első világháborút követően a Föld politikai térképe jelentősen átrendeződött. Ennek a nagy folyamatnak csak egy kis része érintette hazánkat, de természetesen a mai napig meghatározó mértékben. Írásomban elsősorban a magyar határőrizet első világháborút követő újjászervezését kívánom bemutatni. Talán pontosabb a fogalmazás, ha megszervezését mondunk, mivel az 1920-tól kialakult új állam határai egyetlen kilométeren sem estek egybe a régivel és így minden munkát nulláról kellett kezdeni⁶³. Ennek az időszaknak az ismerete különösen fontos múltunk megítélése szempontjából. A határőrizet politikai kérdés, akár napjainkban is, az országos vezetés döntéseinek függvénye. Ezért, mint látni fogjuk, a mit miként, milyen céllal állítsunk fel és mire alkalmazzuk, az akkori politikai elképzelések függvénye lett és a szakma csupán ezen elhatározások végrehajtásának mikéntjében játszott szerepet. Mivel a két világháború közötti alapvető, az ország jövőjére nézve sorsdöntő elképzelés a trianoni békeszerződés teljes revíziója, a „mindent vissza” követelés volt, ez a határőrség felállításának kezdetétől azonnal olyan tulajdonjegyeket, szervezeti elemeket hozott létre, amelyek határőrizeti szempontból nem voltak indokoltak. Így azért, hogy megértsük a szervezet felállításának mikéntjét, valamennyire rálátással szükséges rendelkezünk az időszak legfelsőbb politikai döntéseire, az elsőnek elfogadott törvényekre. Publikációmban a Tanácsköztársaságot követő helyzettel foglalkozom. Más országokat is jelentős mértékben érintettek a háborút követően létrejött békeszerződések, mások is kerültek hasonló helyzetbe, mint Magyarország, illetve más államoknak is szükséges lett határőrséget szervezni új határaikon. Ezért egy rövid nemzetközi kitekintést is szeretnék tenni ebben a vonatkozásban. Az államhatárral kapcsolatos általános ismeretek mindenki számára fontosak lehetnek, érdemesnek tartom a vonatkozó irodalomban kicsit tájékozottabbnak lenni.⁶⁴

NEMZETKÖZI KITEKINTÉS

BÉKESZERZŐDÉSEK, NEMZETKÖZI EGYEZMÉNYEK

A hosszú háborút követően olyan sok országgal olyan sok kérdést kellett rendezni, hogy azok egy békeszerződés keretében nem voltak megfogalmazhatók. Így egészen röviden több dokumentumot, eseményt kívánok ismertetni. A békétárgyalások során, amelyek persze nem voltak tárgyalások, a háborút elvesztett feleknek esélyük sem nyílt elképzeléseik, érdekeik érvényesítésére. Állítólag a békeszerződések elkészülte után nem sokkal Ferdinand Foch francia tá-

⁶³ Fórizs Sándor (2020): *A magyar határőrizet újjászervezése az I. világháborút követően*. Rendőrségi Tanulmányok. III. évfolyam 2020/ különszám, pp. 87-103.

⁶⁴ Sallai János (1995): *Magyarország történelmi határai térképeken*. Budapest, Püski Kiadó. Sallai János (2004): *Az államhatárok*. Budapest, Press Publica p. 126.

bornok azt nyilatkozta a dokumentumokat látva: „Ez nem béke, csak fegyverszünet 20 évre”. Mindenesetre véleménye megállta a helyét, hiszen 1939-ben kezdődött a következő, egész világot átfogó fegyveres konfliktus. Nem csak a veszített feleket nem kérdezték meg, az arab, a kurd, az örmény a belorusz, az ukrán népek ugyanígy jártak.

Az alábbi szerződéseket kívánom megemlíteni:

1. A győztesek Németországgal a versailles-i békeszerződést kötötték meg 1919. június 28-án. A németek mondhatni „jobban jártak”, mint a magyarok. Az európai területüknek „csak” 13%-át veszítették el. Gyarmataikat át kellett adniuk leginkább az angoloknak, Kínában és Óceániában a japánoknak, összesen 4 millió négyzetkilométert. Az örökké vitatott Lotaringia Franciaországé lett, a Saar vidéket 15 évre nemzetközi (értsd francia) felügyelet alá helyezték. A terület majd népszavazást követően kerül vissza a hitleri Németországhoz 1935-ben. Dansk szabad város lett a népszövetség ellenőrzése alatt, hovatartozása 1939-ben a háború megkezdésének egyik náci indoka lett. Területet kapott az országból Belgium, Eupen-Malmédy-t; Csehszlovákia a Hultschin kerületet; és Lengyelországnak jutott Poznan, Nyugat-Poroszország és Felső-Szilézia. Sok egyéb megkötés is szerepelt az okmányban, a hadsereg létszámának korlátozása 100.000 főben, jóvátétel fizetése stb.
2. A saint-germaini békeszerződést Ausztriával, 1919. szeptember 10-én írták alá. Megszűnt az Osztrák-Magyar Monarchia, Ausztria köztársaság lett. Az új köztársaság elveszítette a cseh területeket, Triesztet, Isztriát, Dél-Tirolt. Viszont megkapta a Magyarország részét képező Burgenlandot, pedig a két ország nyilvánvalóan nem állt háborúban egymással.
3. A trianoni békeszerződés Magyarországgal.
4. A neuillyi békeszerződést Bulgáriával 1919. november 27-én írták alá a franciaországi Neuilly-sur-Seine városban. Akárcsak a többi párizskörnyéki békeszerződés esetében az érintett országnak semmi beleszólása sem volt a feltételekbe, amelyeket nemzeti tragédiaként élt meg az ország. Az etnikai határok itt sem játszottak szerepet. Négy ország részére kellett összesen 11.500 négyzetkilométer területet átadni. A Szerb-Horvát-Szlovén Királyság stratégiai pontokhoz jutott, Görögország megkapta Nyugat-Trákiát, ami azzal a súlyos következménnyel járt, hogy Bulgária elvesztette az égei-tengeri kijáratát, Romániához került Dél-Dobrudzsa, és érdekes módon Törökország is területekben részesült, pedig a háborúban szövetségesek voltak. Mindezekhez különböző kártérítések és katonai korlátozások járultak.
5. A sèvres-i békeszerződés az Oszmán Birodalommal, amelyet még a szultán küldöttsége írt alá 1920. augusztus 10-én. Ebben a törökök az eredeti birodalom területének háromnegyedét elveszítették (volna). Súlyosabb feltételeket tartalmazott, mint Trianon Magyarország vonatkozásában. A török nép a szigorú feltételeket nem fogadta el, megdöntötte a szultáni hatalmat és Kemal Atatürk vezetésével 1923-ig tartó függetlenségi háborút hirdetett, és nyert meg a megszálló angol-francia-görög csapatok ellen.
6. 1923. július 24-én aláírták a lausannei szerződést a törökökkel és ezzel módosították a sèvres-i dokumentumot. Az új megállapodás az egykori

központi hatalmakkal kötött egyezmények közül messze a legkedvezőbb feltételeket szabta meg. A lausannei békeszerződéssel Törökország területi revíziót ért el. A törökök ezzel egy időben lemondtak az 1918-ig birtokolt libanoni, iraki és arabiai területekről. Határviták csak az iraki Moszul és Hatay, az egykori Antiochia, kapcsán robbantak ki. Az Irakot és Szíriát megszálló angolok és franciák ugyanis mindkét területet le akarták választani Törökországról. Moszul végül Irakhoz került, Hatay pedig független köztársaságként létezett 1939-ig, amikor egy népszavazást követően csatlakozott Törökországhoz. Figyelemre méltó, hogy Görögország és Törökország lakosságcsere egyezményt kötött egymással, és ennek útján jelentős népesség cseréjére került sor, a görög nemzetiségűek többsége elhagyta Kis-Ázsiát. A béke emellett rendelkezett a tengerszorosok demilitarizálásáról is, 1936-ban azonban az ankarai kormány felülvizsgálhatta a szerződés erről szóló részeit. A háború során vált Ankara az ország fővárosává, mert az antant erők megszállták Isztambult.

7. A washingtoni konferencia és szerződések. A felek az Európán kívüli kérdéseket, a csendes-óceáni térség és a Távol-Kelet területi rendezését oldották meg az 1921. november 12. – 1922. február 6. között rendezett washingtoni konferencián. Résztvevők voltak az Amerikai Egyesült Államok, Belgium, Franciaország, Hollandia, Japán, Kína, Nagy-Britannia, Olaszország és Portugália képviselői. A konferencián három egyezményt kötöttek, négyhatalmi egyezmény, öthatalmi egyezmény, kilenchatalmi egyezmény.
8. A rigai békeszerződés. Az antant a Párizs környéki békék megfogalmazása idején nem jelölte ki Lengyelország keleti határait. Annak ellenére sem, hogy Curson angol külügyminiszter javaslatot tett a nyelvi határokat figyelembe vevő államhatárra vonatkozóan, (Curzon-vonal, nagyjából Lengyelország mai keleti határa). A nem titkolt szándék a bolsevik forradalom elleni lengyel katonai fellépés ösztönzése volt. Ez be is következett és a hullámszó eredményű harcok után, melyek során a lengyel erők először elfoglalták Kijevet és Minszket majd viaszorultak, hogy később a szovjetek szenvedjenek vereséget Varsó alatt, mindkét fél ki-merült. Ekkor kötötték meg a rigai békeszerződést. 1921. március 18-án írták alá Rigában Lengyelország és Szovjet-Oroszország, (Orosz Szocialista Föderatív Szovjet Köztársaság) között. A szerződésben megállapított szovjet-lengyel határok egészen a második világháborúig érvényben maradtak. Később a teheráni, a jaltai és a potsdami konferencia során új megállapodás született.
9. A tartui békeszerződés a Finnország és Szovjet-Oroszország közötti államhatárt rögzítette 1920-ban. Karélia területét Finnországnak ítélte, majd a terület a második világháborúban a Szovjetunióhoz került.
10. Szovjet-Oroszország 1920. februárban elismerte Észtország, júliusban Litvánia, augusztusban Lettország függetlenségét. Az antanthatalmak Észtországot és Lettországot 1921 januárban, Litvániát 1922 decemberben ismerték el. 1921 szeptemberben mindhárom balti államot felvették a Népszövetségbe.

11. Az 1924. évi párizsi egyezmény Litvániával kapcsolatos. 1918. február 16-án Kaunasban a Litván Tanács kinyilvánította Litvánia függetlenségét. Zavaros eseményeket, kormányt és ellenkormányt követően a lengyelek megszállták az ország fővárosát Vilniust és környékét, és azt nem is adták vissza az új köztársaságnak. 1923-ban litván szabadcsapatok szállták meg a versailles-i békeszerződés által a Népszövetség igazgatása alá helyezett, az első világháború végéig Németországhoz tartozott Klaipėda (Memel) városát és környékét, az ún. Memel-vidéket. A Nagykövetek Tanácsa elfogadta a litván lépést. A párizsi egyezmény ezt a megszállást hagyta jóvá, megnövelve az ország területét, és meghatározta azokat a speciális státuszokat, szabályokat, kedvezményeket, amelyeket Litvániának a régió integrálásakor biztosítania kellett a lakosság részére. Az erőviszonyok változásával német nyomásra az 1939. március 22-i egyezményben Litvánia visszaadta Németországnak a Memel-vidéket, ez volt Hitler utolsó békés területszerzése.
12. Mongólia. Az úgynevezett Külső- Mongólia függetlenségi törekvéseit a kínai Csing-dinasztia 1911-es összeomlását követően a cári Oroszország, majd az 1917-es bolsevik hatalomátvétel után Szovjet-Oroszország fegyveresen is támogatta. Az ország 1921-ben nyerte el szuverenitását, amelyet Kína csak 1946-ban ismert el. Belső-Mongólia mind a mai napig Kínához tartozik.
13. Gdansk Szabad Állam. A Visztula torkolatánál fekvő Danzig (Gdansk) várost az 1919. évi versailles-i békeszerződés vette el Németországtól, (Pórszország) területéből, hogy Lengyelország számára kikötőt biztosítson a Balti-tengeren. Mint állam a Népszövetség védelme alatt állt, 1920. november 15-én ismerte el a Népszövetség. 1939-1945 között a Harmadik Birodalomhoz, majd ezt követően Lengyelországhoz került.

NÉPSZAVAZÁSOK

Egyes területek esetében kivételesen népszavazást tartottak hovatartozásuk vonatkozásában. Ez Magyarországot két alkalommal is érintette. Lezajlott népszavazások:

1. Sopron és nyolc környéki község, 1921. 12. 14. Ausztria és Magyarország között, 64%-os döntés született Magyarország javára.
2. Szentpéterfai körzet 10, zömmel horvát ajkú község, Ausztria és Magyarország között, 1923, döntés Magyarország javára.
3. Wilnai régió, ma Vilnius, 1922, Litvánia és Lengyelország között, döntés Lengyelország javára.
4. Dél-Karintia, Klagenfurt és környéke. 1920. 10. 10. Ausztria és a Szerb-Horvát-Szlovén Királyság között. A déli, szlovén többségű „A zóna” eredménye 22. 025 szavazat (59%) Ausztria javára és 15. 279 (41%) Szlovénia javára. Az északi, csekély szlovén kisebbségű „B zóna” -ban a népszavazást már meg sem rendezték, Ausztria birtokában maradt.
5. Eupen-Malmedy 1920. 09. 20. Németország és Belgium között, döntés Belgium javára született. Eupen még ma is német többségű, ma Vallóniában a „région germanophone” székhelye.
6. Schleswig-Holstein északi része 1920. 02. 10. Németország és Dánia között, döntés Dánia javára született.

7. Schleswig-Holstein déli része 1920. 03. 14. Németország és Dánia között, döntés Németország javára született. A tartományt kettéosztó határ máig változatlan.
8. Mazúria 1920. 07. 11. Németország és Lengyelország között. Eredmény Németország javára született. A második világháború után a német lakosságot kitelepítették, a területet Lengyelországhoz csatolták.
9. Felső-Szilézia keleti része (Ost-Oberschlesien) 1921. 05. 21. Németország és Lengyelország között. Eredmény Lengyelország javára született.
10. Felső-Szilézia nyugati része (West-Oberschlesien) 1921. 5. 21. Németország és Lengyelország között. Eredmény Németország javára született, a terület ma Lengyelország része.

Az itt felsorolt nagyszámú eseményből láthatjuk, Magyarország nem volt az egyetlen ország, amelynek területe változott és új államhatárán valamit tennie kellett a biztonság megteremtése érdekében.

AZ 1920-AS HAZAI VISZONYOK

Szakmailag senki sem vitatja, milyen tennivalók kapcsolódnak a határőrizet-höz, mostani szóhasználatlaltal a határrendészethez. Sok változás ezen a téren 1920. óta sem történt. Az elvárások a maihoz hasonlítottak: őrizni a zöldhatárt, fenntartani a határrendet, ellenőrizni a határforgalmat, valamilyen szinten idegenrendészeti tevékenységet folytatni, amelyhez bevándorlási kérdések kapcsolódtak, részt venni a közrend fenntartásában. Mindezeket a feladatokat pedig az erre a célra rendelkezésre álló erőforrásokkal kellett megoldani oly módon, hogy az erők, az eszközök alkalmazása tekintettel legyen a folyamatosan változó kockázati környezetre.⁶⁵

Magyarország elvesztette az első világháborút és ezzel együtt területe meghatározó részét, (32,88% maradt). A háborút lezáró békeszerződés megkívánta az új államhatárok kijelölését, melyek egy kis eltéréssel megegyeznek a maival. Az eltérés oka, 1947-ben, a második világháborút követően Csehszlovákia öt Pozsony-környéki falura tartott igényt, ezek közül hármat megkapott, (Oroszvár, Horvátjárfalu, Dunacsún). Az egyébként rendkívül bonyolult, sok nehézséggel járó határkijelölés, különösen ellenséges beállítottságú államok között, nem tartozik ezen publikáció témakörébe. Annyiban a határkijelölés azonban hatást gyakorol, hogy én a határőrizet és a határőrség 1920-tól történt megszervezését kívánom bemutatni, az azt befolyásoló körülményekkel együtt. A

⁶⁵ Csaba Zágón (2012): *Határellenőrzés kockázati értékelése. Határátkelőhelyek kockázati profilja*. Magyar Rendészet 2012/1. szám pp. 69-77.

határkijelölésnek jelentős és színvonalas irodalma van^{66, 67}, lefolyásával publikációmban nem kívánok foglalkozni⁶⁸. Mindenesetre a határőrizet egyik feltétele a jogszerűen megjelölt határvonal⁶⁹.

Magyarország történetében példa nélküli feladatrendszert kellett megoldani ezekben az években a kialakult új állam gazdasági-politikai stabilizálása érdekében⁷⁰. A határőrizet megszervezését befolyásoló alapvető tényezők az alábbiak lettek:

- El kellett érni, hogy az országban tartózkodó külföldi csapatok, szerb, csehszlovák, román, francia, fokozatosan kivonásra kerüljenek és a nemzeti fegyveres erők felzárkózzanak az akkor még demarkációs vonalakra.

- Ki kellett jelölni az új államhatárokat^{71, 72}.

- Jogszabályban kellett rendelkezni a határőrizeti feladatokat ellátó szervezetekről, ezek működésének céljáról, felépítéséről, jogköreikről, elhelyezkedésükről. Szükség volt a szolgálatot ellátó állomány toborzására, felkészítésére, felszerelésére.

- A szomszédos államokkal, ha minimális szinten is, de rendezni kellett olyan kapcsolódó kérdéseket, mint a határátkelőhelyek⁷³, közeli és távoli utazás⁷⁴ céljából a határátlépés⁷⁵, határrend, a kishatárforgalom bevezetése⁷⁶.

- Mivel az új államhatár lényegében sehol sem esett egybe a régivel, teljesen új infrastruktúrára jelentkezett igény, (laktanyák, határmenti utak, figyelő és mozgást gátló berendezések, híradás megoldása, járművek) egyedül ennek kiépítése is évekig tartott.

Mindezeket figyelembe véve a határőrizet megszervezése magában is hosszan elnyúló, pénzigényes és politikailag meghatározott tennivalónak bizonyult.

⁶⁶ Bacsa Gábor (1994): *A magyar-jugoszláv (S.H.S.) határmegállapító bizottság működése 1921-1924.* Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis), IV. évf. (1994) 5. sz. pp. 65-70.

⁶⁷ Suba János (2005): Egy határmegállapító bizottság anatómiája: A magyar-csehszlovák határmegállapító bizottság szervezete 1921-1925. <https://adoc.pub/egy-hatarmegallapito-bizottsag-anatomiaja-a-magyar-csehszlov.html> (2023.01.13.)

⁶⁸ Suba János (1994): A trianoni országhatárok kitűzésének politikai és technikai kérdései. Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis), IV. évf. 5. sz. pp. 61-64.

⁶⁹ Timár Gábor (2020): *Magyarország északi határának kijelölése.* <https://trianon100.hu/blog-cikk/magyarorszag-eszaki-hataranak-kijelolese>, (2023.01.13.)

⁷⁰ Fórizs Sándor (2021): *A határőrizet megszervezése a Csonka-Magyarország határai mentén.* Magyar Rendészet 2021/1. szám, pp. 155-168.

⁷¹ Suba János (2009): *A trianoni hármashatárok kijelölése. Jelenkori Társadalmi és Gazdasági Folyamatok, 4. évfolyam.* https://ojs.bibl.u-szeged.hu/index.php/jelenkori_tars-gazd_folyamatok/article/view/32376 (2023.01.13.)

⁷² Suba János: *A magyar államhatár a trianoni békediktátum előtt és után 1867-1941.* In: Emlekkönyv KESERŰ István születésének 90. évfordulója tiszteletére.

⁷³ Bacsa Gábor (1995): *Határrend és határforgalom Magyarország déli határain 1921-1941.* Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis), V. évf. (1995) 6. sz. pp. 5-11.

⁷⁴ Parádi József (2007): *Útlelél és útlelél ellenőrző szervezetek a két világháború közötti Magyar Királyságban.* Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis), XII. évf. 15. sz. pp. 160-169.

⁷⁵ Bencsik Péter (2007): *A határforgalom szabályozása hazánkban és a környező államokban 1903- 1941.* Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordini), XII. évf. 15. sz. pp. 15-26.

⁷⁶ Bencsik Péter (2007): *A kisebb határszéli forgalom Magyarországon és a szomszédos államok közt 1898-1941.* Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordini), XII. évf. 16. sz. pp. 21- 30.

Az idegen, megszálló csapatoktól csak nehezen sikerült megszabadulni. Időhúzásuk részben azzal magyarázható, hogy reménykedtek további értékes, az alföldön gabonatermő területek, a Baranyában a szénbányák megtartásában. A királyi román csapatok 1919 augusztusára megszállták Budapestet és a Dél-Dunántúl kivételével szinte az egész országot Győrig eljutva a soproni irányban. A fővárosból 1919. november 14-én, a Tiszántúlról 1920. áprilisban vonultak ki. Az államhatár kijelölése ebben az irányban majd 1925-ben fejeződik be. Horthy Miklós 1919. november 16-án érkezett a Nemzeti Hadsereg élén a románok által kiűritett városba.

1918 decemberétől Szegedet, az ország második legnagyobb városát francia gyarmati csapatok⁷⁷, Újszegedet pedig szerb erők szállták meg (a Szerb-Horvát-Szlovén Királyság csapatai). A francia városparancsnok 1920. március 1-én adta át hivatalát az országgyűlési választásokat követően felállt magyar kormány képviselőinek.

Pécsett, Mohácson, Siklóson és Baján szintén szerb csapatok tartózkodtak egészen 1921 augusztusáig, remélve, hogy megszerezhetik a szénben gazdag baranyai területeket, holott nagyon jól tudták, már 1919 őszére kikristályosodott, mekkora területet csatolhatnak a saját államukhoz. Hosszas huzavona, tárgyalások után, antant nyomásra, végül is a szerb erők biztosították a megyét Magyarországnak. 1921. augusztus 19-én Rajic szerb kormánybiztos átadta a várost Gosztonyi Gyulának, Pécs magyar kormánybiztosának. A magyar csapatok augusztus 22-én vonultak be Pécsre, kisebb menekülthullámot idézve elő a Baranyában. Mintegy 15-20.000 ember ment (menekült) át a határ másik oldalára, akik közvetlenül a kiűrités előtt augusztus 20-ától igényelheték és megkaphatták a délszláv állam útlevelét. Délen is a határőrizet megszervezésére csak a szerb erők kivonulását követően kerülhetett sor.⁷⁸

Mindezen események lezajlása közben lehetett szó arról, hogy a magyar nemzeti katonaság, lépésről lépésre, a visszahúzódó antant csapatokat követve, felzárkózzék az akkor még demarkációs vonalra, megkezdődjék egy teljesen új államhatár kijelölése és a határőrség felállítása.

A belső rend biztosítása miatt az egyik legfontosabb jogszabály a magyar állami rendőrség alapításáról szolt.⁷⁹ Ez megszüntette 3. paragrafusában az 1903: VIII. t. c. alapján szervezett korábbi határrendőrséget és állományát beolvasztotta (lehetővé tette belépését) az állami rendőrségbe, de a határőrizet kérdéseivel a törvény nem foglalkozik.

A Magyar Királyi Csendőrség 1920. januártól vette át a demarkációs vonalak őrizetét⁸⁰. Az államhatár közelében elhelyezkedő csendőrsökök ideiglenes feladata lett a határőrizet, az arra vonatkozó végleges döntésig. A 8-10 kilomé-

⁷⁷ Nagy Miklós (2013): *Francia katonák Szegeden (1918-1920). 1-5. rész.* <https://www.szegedilap.hu/cikkek/tudomany-tortenes/nagy-miklos-francia-katonak-szegeden-1-resz.html> (2023.01.13.)

⁷⁸ Kiss István Géza (1995): *A déli határőrizet kialakulása és sajátosságai Trianon után.* Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis), V. évf. 6. sz. pp. 5-11.

⁷⁹ A magyar kormány 1919. évi 5.047. M.E. számú rendelete a rendőrség államosításáról. Magyarországi Rendeletok Tára, 1919. október 1. 752. o.

⁸⁰ Suba János (2007): *Határccsendőr zászlóaljok 1919-1921. Áttérés a katonai határőrizetre.* Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis), XII. évf. (2007) 5. sz. pp. 182-191.

teres területsávban elhelyezkedő őrsök eredeti csendőrségi alárendeltségükben működtek, de határőrizeti feladataik ellátása során a katonai kerületek irányítása vonatkozott rájuk.⁸¹

Az államhatár őrzetével ideiglenesen megterhelt csendőrőrsökre az ország mélységéből vezényeltek csendőr megerősítést. Ez a létszám sem volt elegendő a megnövekedett feladatok ellátására, ezért a katonaságtól 400 fő legénységi állományt helyeztek át „pótcsendőr” elnevezéssel.⁸²

SAJÁTOSSÁGOK A HATÁRŐRSÉG, A HATÁRŐRIZET MEGSZERVEZÉSE TERÜLETÉN

Szakmai szempontból igen érdekes átgondolni, mikor, mit, miért úgy csináltak a határőrizet megszervezésénél, ahogy ezt tették. Ebben a kérdésben ismételten a politika elsődlegessége és a háború utáni speciális viszonyok játszották a fő szerepet.

Magyarország 1921. július 26-án törvénybe iktatta a trianoni békeszerződést.⁸³ Ezzel egy kényszerű törvényalkotási sorozat vette kezdetét, mivel a békeszerződés kötelezte hazánkat a katonai erőre vonatkozó jogszabály meghozatalára is. A haderőről szóló törvényt az országgyűlés 1921. február 7-én fogadta el.⁸⁴ A dokumentum kimondta, „a határ őrzésére vámőr kerületek és csapatok lettek felállítva.” Ezt megelőzően a kormánynak kezdeményeznie kellett azon jogszabályok megalkotását, amelyek a különböző rendészeti szervekről szóltak, és amelyek segítségével a lehető legtöbb katonai erőt ezen új szervezeteknél kívántak elrejtetni, tekintet nélkül a feladataikból következő ténylegesen reális létszámigényükre. 1921. januárban a nemzeti hadsereg létszáma még 85.000 fő volt, ezt kellett hozzáigazítani a békeszerződés által engedélyezett 35.000 fős kerethez, amelyben polgári státuszok is szerepeltek.

A magyar kormány a Nagykövetek Tanácsánál „lobbizott”, a rendészeti szervek ügyében, állománylétszámuk lehető legmagasabbban történő megállapításában. A vámőrség számára 8.288 fő engedélyezését kérték, végül 7.500 főt kaptak. Hasonló folyamat zajlott a többi szervezet vonatkozásában is. A rendőrség a korábbi ország arányaihoz viszonyítva 4.000 fő lett volna, 12.000 főre kapott lehetőséget, a csendőrséghez 18.080 fős igényre 7.500 fő lett elfogadva, a folyamőrség 3420 fővel kapta meg az engedélyt, de állandó feltöltési problémával küszködött. Mind a rendőrségnek, mind pedig a folyamőrségnek lettek határforgalom ellenőrzési feladatai.

A hadsereg önkéntes (zsoldos) rendszerre történő áttérését a békeszerződés okozta, megtiltva sorállomány alkalmazását. Az alacsony illetmények miatt nem tudták a rendelkezésre álló legalsóbb beosztásokat teljes mértékben feltölteni és ezért úgynevezett kényszertoborzást alkalmaztak, (a békeszerződés 103. cikkelye tiltotta a hadkötelezettség bevezetését).

⁸¹ Parádi József (1995): *A magyar állam határőrizete a két világháború között*. Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis), V. évf. 6. sz. pp. 64-75.

⁸² Gáspár László – Parádi József (2000): *A két világháború közötti Magyar Királyság határőrizete a trianoni békeszerződésig (1919.08.07.-1920.06.04.)* ZMKA Akadémiai Közlemények, 33., 167. pp. 87-100.

⁸³ Az 1921. évi XXXIII. törvénycikk a Trianonban kötött békeszerződés becikkelyezéséről.

⁸⁴ Az 1921. évi XLIX törvénycikk a magyar királyi honvédségről.

Az ország politikai vezetésének fő célja egészen a következő háborúig a „Mindent vissza” elv, az irredentizmus, a trianoni békeszerződés következményeinek felszámolása, előírásainak kezdetben a megkerülése, majd később az eltörlése volt. A békeszerződés V. fejezete 35.000 fő katona rendszerben tartását engedélyezte. 1927-ig katonai ellenőrző bizottságot (teljes nevén Szövetségségi Katonai Ellenőrző Bizottság, SZKEB)⁸⁵ működtettek hazánkban az antant hatalmak. Ennek két albizottsága a Fegyverzeti és a Létszám Albizottság az ország egész területén jogosult volt katonai-rendészeti objektumok és polgári üzemek megtekintésére. Gyakran jelentek meg a vámőrség, a pénzügyőrség és a rendőrség területi szerveinél ellenőrzés céljából. Működésük költségeit „természetesen” a magyar állam biztosította a békeszerződésnek megfelelően. Ugyan 1921-ben döntés született, hogy az államhatárt a Magyar Királyi Vámőrség fogja őrizni, de egyben itt rejtve katonai kötelekeket kívántak elhelyezni. Az elképzelések nem engedték meg „tisztá”, csak saját feladataik ellátására létrehozott szervezetek fenntartását. Laktanyai elhelyezés, katonai fegyverzet, katonai lövész kiképzés, egyes megítélések szerint színvonalasabb, mint a honvédségé, mutatják a törekvéseket. Mozgósítás esetén a vámszakaszok honvéd századdá alakultak volna át. A vámőrség hét kerületre tagozódott a honvédségi felosztáshoz igazodva, vámőr szakaszokkal és őrsökkel. „Az alaphelyzet szerint a testülethez 52 vámőrszakaszparancsnokság, 212 határszéli és 9 belterületi vámőr tartozott. Ezt kiegészítették 1925-ben 18 utazás-ellenőrző állomással, melyek együttműködtek az államrendőrséggel.”⁸⁶

„A Vámőrség felállításának szervezési időszakában pl. 1921. április 29-én 4913 fő vámőr állt határőrizeti és vámszaki munkában. Őket egészítette ki 2177 csendőr, 3754 katona, 79 csendőrtiszt, 261 rendőr és 18 polgári nyomozó, valamint 800 pénzügyőr.”⁸⁷

1922-ben a vámőrség 54 zászlóalja tartozott a honvédség rejtett hadrendjéhez. A szükséges hivatásos állomány biztosítása érdekében a honvédségtől csoportosították át és öltöztették be a tiszteket. Erre annál is inkább szükség volt, mert a kormány meg akarta tartani a haderő 1921. januári 85.000 fős létszámából, akit csak lehetett, miközben a békeszerződés 35 ezres létszámára kellett beállni. A vámőrség állományába 900 tisztet és 5.000 fő legénységi állományú személyt helyeztek át.⁸⁸ 1927-től, miután megszűnt a katonai ellenőrző bizottság vizsgálódása, létszámfejlesztést hajtottak végre 4.210 főről 7.512 főre. Az alacsony illetményi szint miatt sosem tudták a tervezett számban tartani az állományt és ezért végig kénytelenek lettek a határőrizetben a honvédségtől legénységet igénybe venni.⁸⁹

⁸⁵ Serfőző Zoltán: *A Szövetségségi Katonai Ellenőrző Bizottság és az 1921-22-es magyar honvédelmi törvények*. Szegedi Tudományegyetem, CORE, pp. 59-67. <https://core.ac.uk/download/pdf/229397325.pdf> (2023.01.13).

⁸⁶ Kiss István Géza (1996): *A magyar királyi vámőrség története*. Kiadó: Vám- és Pénzügyőrség, VIVA Média. p. 19.

⁸⁷ i. m. p. 23.

⁸⁸ Andaházi Szeghy Viktor (2019): *Triantonól Bledig: a magyar királyi honvédség szervezése és lehetőségei 1920-1938 között*. *Hadtudomány* 2019/3. p. 18.

⁸⁹ Bodoki Gábor Bálint (2011): *A Magyar Királyi Vámőrség*. Rendvédelem-történeti Hírlevél (Nuntiotones Historiae Preasidii Ordinis), XX. évf. (2011) 35-36. sz.

A szervezet egyik, kezdetektől meglévő háborús alkalmazási célját bizonyítja a fejlesztés iránya. 1932. október 1-től továbbra is a Pénzügyminisztérium alárendeltségében átszervezték és átnevezték a vámőrséget Magyar Királyi Határőrség -nek, 156 határszolgálatos őrsöt felállítva, amelyek mozgósítással szintén honvéd századként funkcionáltak volna, és egy-egy ezredet állított ki a hét kerület, amennyiben erre szükség mutatkozott. A határőrség szervezete határőr kerület- határ biztosító osztály- határőrőrs, (összesen 156 alegység) felépítésű lett, 10.767 fős létszámmal. A folyamat további lépéseként a határőrség 1938-ban, a háború előestéjén, beolvadt határvadász megnevezéssel a honvédségbe.

A JOGSZABÁLYI HÁTTÉR MEGTEREMTÉSE

1921. augusztus 25-én született meg a végleges kormányrendelet határőrizeti szervezet felállítására.⁹⁰ Aláírója „Gróf Bethlen István s.k. m. kir. miniszterelnök”.⁹¹

Mint első, indító-alapító rendelet, a dokumentum készítőinek több irányú feladatrendszer is tükröztetniük kellett az okmányban, jogszabályi előírásoktól, szervezési és a határőrizet elméleti kérdéseit. Szükséges volt szabályozni a vámőrség végleges felállításáig történő átmenetet és a nemzeti hadsereg igénybevételek kérdéseit. Ezekből a szempontokból vizsgálva egy vegyes felépítésű, jogszabályi és szakmai szabályozati kérdéseket is tartalmazó írásmű született.

Az új szervezet a Pénzügyminisztérium alárendeltségébe került, neve Magyar Királyi Vámőrség lett.⁹² Az 1921. augusztus 25-én a csendőrség mintájára létrehozott, egyenruha és fegyverviselésre jogosult szervezet tagjai rendkívül

⁹⁰ A m. kir. kormánynak 6,200/1921. M.E. számú rendelete. Vámőrség létesítése. Belügyi Közlöny 1921.09. 04. 38. szám, pp. 1703-1706.

⁹¹ uo.

⁹² vö. Szabó Andrea (2017): *A pénzügyi igazgatás szervezeti keretei egykor és most a rendészeti feladatok tükrében.* In.: Gaál Gyula – Hautzinger Zoltán (szerk.): *Szent Lászlótól a modernkori*

mostoha körülmények között, sok helyen minimális feltételek mellett kezdték meg tevékenységüket.⁹³

Meghatározták a szervezet működési területét, melynek során lényegében egy határmenti tevékenységi sávot jelöltek ki. A magyar állam területe önálló és egységes vámterület, határa a vámhatár, és ezt rendszerint az államhatár alkotja. A vámhatár mentén „területöv” funkcionált és ennek belső határát a pénzügyminiszter határozta meg. Belső határa a vámvonal, a két vonal között terült el a határkerület (akkori kifejezéssel), a vámőrség működési sávja. Ezen kívül az ország belsejében, „belterületen” a kikötők és a vasúti pályaudvarok tartoztak a vámőrség működési területéhez.

A vámőrség feladatrendszere mai értelemben nézve legalább három különböző szervezet (vámőrség, határőrség, rendőrség) tennivalóiból merített. Fő feladatkörei lettek:

- a vámhatár őrzése, azaz határőrizet,
- átléptetés az államhatáron a kishatárforgalom és a távolsági forgalom ellenőrzésének keretében,
- a személy és áruforgalom vámjövedéki szempontból történő ellenőrzése, felügyelet alatt tartása,
- vámjövedéki kihágások megelőzése,
- átruházott hatáskörben más kormányzati szervek ügykörébe tartozó feladatok ellátása az érintett miniszterek egyeztetése alapján.

A vámőrség felállításával az államhatárt eddig őrző szervezetek feladatai megszűntek és azokat az illetékes miniszterek a határőrizeti szolgálattól felmentették és más területeken, az ország mélységében alkalmazták, mondja ki a 9. paragrafus. Az intézkedés lényege abban található, hogy 1919. augusztusától, nem egységes rendszerben, és nem azonnal, határőrizeti (demarkációs vonal őrzési) feladatokat látott el a csendőrség, a rendőrség, a pénzügyőrség és főleg a katonaság.

A szervezet jellegét a rendelet 10. paragrafusa „Egyenruhás fegyveres őrtestület” -ként határozza meg. Feladatát utasítások és parancsok alapján látja el. Felette a legfőbb felügyeletet és ellenőrzést a pénzügyminiszter gyakorolja. Más minisztériumok ügyeit érintő kérdésekben az illető miniszterrel egyeztet. Ilyen egyeztetésekre valószínűleg gyakran kerülhetett sor a szerteágazó tennivalók és a sok kapcsolódó szervezet miatt, (honvéd erők rejtése stb.). A pénzügyminiszter szigorításokat rendelhetett el a határkerület egyes részeiben, amennyiben az általános vámhelyzet rosszabbodott, a csempészet jelentősen növekedett.

A vámőri szolgálatot a vámőrség megalakulásáig (átmeneti időszakig) a nemzeti hadseregből kirendelt erők látták el a pénzügyi tárca terhére, (11. §). A kivezénylés tartalma alatt személyi, fegyelmi, büntetőjogi szempontból kato-

magyar rendészettudományig. Pécsi Határőr Tudományos Közlemények. XIX. Pécs, 2017. pp. 351-356. p. 353.

⁹³ Erdős Ákos (2017): *Szemelvények a Békés megyei vámőrök és pénzügyőrök életéből – a nagy háborúktól a rendszerváltásig (1900–1990)*. In: Czene-Polgár Viktória – Zsámbokiné Ficskovszky Ágnes (szerk.): *Mérföldkövek az adó- és vámigazgatás történetéből. Válogatott tanulmányok az évfordulók tükrében*. Budapest, Magyar Rendészettudományi Társaság Vám- és Pénzügyőri Tagozata, pp. 9–33.

nai szabályok alatt álltak. Megkülönböztetésül köpenyük bal karján HVÖ (határvamőr) jelzést viseltek. A vámőrség önálló megalakulásától fogva tagjaira a csendőrségre érvényes szabályozás vonatkozott, személyi, fegyelmi, büntetőjogi kérdésekben. A szervezet felállításáig, addig az ideig, amíg a szolgálatot katonai erők látták el, a pénzügyminiszter jogosult volt a honvédséghez „szakközegeket” vezényelni. Ezek a szakközegek az illetékes pénzügyi hatóságok alárendeltségébe tartoztak, nem a katonai egységekhez. A katonaság alkalmazásának költségeit a Pénzügyminisztérium a honvédelmi tárcának megtérítette.

A vámőrség élén a vámőrfőparancsnok állt, országos szintű vezetőként rendelettel igazgatta a szervezetet. Az önálló vámőrség felállításától rá a csendőrség felügyelőjének hatáskörét, hivatását és szolgálatát előíró szabályzók vonatkoztak. A vámőrparancsnokot és a vámőrség tisztikarát a pénzügyminiszter javaslatára az államfő nevezte ki.

A vámőrség szervezeti tagozódása vámkerület, vámszakasz, vámőrs. A hét vámkerület igazodott a honvédség kerületi beosztásához, a tervezett esetleges katonai mozgósítás megkönnyítése érdekében: Budapest, Debrecen, Győr, Kaposvár, Miskolc, Szeged, Szombathely. Vámkerületi parancsnokság állt a vámkerület élén, mint középszintű hatóság. A pénzügyminiszter külön rendeletben állapította meg a kerületek, szakaszok működési területét, állomáshelyét, az őrsők elosztását.

A kormányrendelet széleskörű jogosultságokat biztosított a vámőrség tagjai számára. Ezek közül néhányat érdemes kiemelni. Maga az a szabályozás, hogy a csendőrséggel estek egy elbírálás alá, már jelentős rendvédelmi mozgáskört generált. Az önálló vámőrség felállása előtt, a határőrizeti feladatok ellátása során, mint kivezényelt katonaság, katonai fegyverhasználati jog illette meg a személyeket. Ezt követően, már a csendőrség fegyverhasználati szabályozása lett a mértékadó.

A vámőrség (mint határőrség is) tagjainak joga volt személyeket igazoltatni, (okmányai felmutatását követelhetette) felvilágosítást kérni, személymotozást végrehajtani, dolgokat lefoglalni, épületeket átkutatni, kivéve lakásokat és azokhoz tartozó zárt részeket (de késedelmet nem tűrő esetekben ezeket is), letartóztatást foganatosítani, az érintettet további eljárásra az illetékes hatóság elé állítani. A letartóztatott személyeket 48 órán belül az illetékes járásbíróra kellett előállítani és az köteles volt ügyükben 24 órán belül dönteni a letartóztatás fenntartásáról, amely 15 napig tarthatott majd ismételten kétszer 15 napig meghosszabbítható volt és végül még egyszer 45 napra. Lényegében ugyan bírósági határozattal, de példátlanul hosszú ideig biztosított erre lehetőséget a rendelet. A vámőr a polgári és katonai bíraskodás rendelkezései szerint kettős jogállású volt, mert a katonai kivezénylés tartama alatt a katonaság, azon túl, pedig a csendőrség tagjaival esett egy megítélés alá.

A rendelet a határrend fenntartásának feladatait is a vámőrséghez telepítette. A vámhatár közelében a vámhatóság engedélyével lehetett építkezni, kerítést emelni, államhatáron utat nyitni, határvízeket kompokat működtetni, átjárókat és hidakat létesíteni.

Tekintettel arra, hogy az államhatár túlsó oldalán zömében minden ország esetében magyarok, vagy magyarok is laktak, megjelenik a kishatárforgalomra (akkori kifejezéssel kisebb határszéli forgalomra) vonatkozó igény. A részletek

szabályozását a pénzügyminiszter kapta feladatul, amennyiben ő a helyi viszonyoknak megfelelően könnyítéseket engedélyezhetett a szomszédos, idegen vámterület határmenti lakosságával folytatott forgalomban. Az ellenőrzés itt is a vámőrségre tartozott. Nyilvánvalóan ezt a kérdést egyoldalúan, a másik állam részvétele nélkül, csak néhány rész kérdésben szabályozhatta a miniszter, esetleg, hogy milyen árukat lehet vámmentesen, vagy kedvezményezetten behozni. A később megkötendő kétoldalú határforgalmi nemzetközi szerződésekre még a rendelet természetesen nem utalhatott.

A határátlépésre megnyitott közutakon, vasúti és belvízi közlekedési útvonalakon, a határvízi, illetve az áruforgalom számára megnyitott kikötőkben, amelyek vámutakká⁹⁴ lettek nyilvánítva, a vámőrség csupán vámszakmai ellenőrzést hajtott végre, a rendelet a személyforgalom ellenőrzésére nem intézkedett, ez a feladat a rendőrségre tartozott. Gyakorlatilag a „zöldhatár” őrizete és a nemzetközi (távolsági) határforgalom ellenőrzése más-más szervezetek feladatrendszerébe került, és így is maradt egészen 1950-ig, amikor az egyesített feladatrendszer hazánkban az Államvédelmi Hatóság Határőrséghez lett besorolva. A zöldhatáron történő átlépést, egyes esetekben a vámőrség engedélyezhette. Az, hogy az államhatár vonalát hazánkban a vámőrség ellenőrzi, ebben az időben nem volt egyedi eset. A frissen alakult Lengyelországban a keleti, szovjet-orsz határt katonailag szervezett határőr hadtest, a nyugati német határt szintén a vámőrség biztosította.⁹⁵

A PÉNZÜGYMINISZTER RENDELETE A VÁMŐRSÉG LÉTREHOZÁSÁRA

Miután kormány szinten döntés született az államhatár őrzetének szervezeti és jogi mikéntjéről, és megjelent a m. kir. kormány 6,200/1921. M.E. számú rendelete a vámőrség létesítéséről, (Belügyi Közlöny 1921.09. 04.), a pénzügyminiszternek lépnie kellett a további teendők ügyében, hiszen a feladatok az ő tárcájához lettek telepítve. Kiadta vonatkozó rendeletét,⁹⁶ amelynek dátuma meglepő módon három nappal megelőzi a követendő okmányét. Nyilvánvalóan a két dokumentumot az idő sürgetése miatt egymással párhuzamosan dolgozták ki. Az összehangoltság több területen látható.

A rendelet I. és II. számú mellékletei tulajdonképpen szabályzatok, melyek a szervezet szempontjából két igen fontos területet foglalnak össze.

A miniszter az anyag kezdetén javaslatot kér a határkerület belső határának meghatározására a határszéli pénzügyigazgatóságoktól. Elrendeli, hogy a vámhivatali segédszolgálatok végezzék a vámmunkát, a többiek a határőrizetet az államhatár mentén, és a határkerületek mélységében ne tevékenykedjenek

⁹⁴ A vámjog szabályozásáról szóló 1924. évi XIX. törvénycikk 33. §-a kimondja, hogy árut a vámhatáron át csak vámúton szabad behozni vagy kivinni. A vámhatáron át vezető minden más út mellékútnak számít, amelyeken árut szállítani tilos. A törvény azt is előírja, hogy a vámhatár és a határszéli vámhivatal közt az utat a vámúton letérés, szándékos késedelem és a rakomány megváltoztatása nélkül kell megtenni. Ennek ellenőrzése is a vámőrség feladatköre volt.

⁹⁵ Fórizs Sándor (1994): *Lengyel határőr hadtest 1924-1939*. Új Honvédségi Szemle, 1994, 2. pp. 59-64.

⁹⁶ A m. kir. pénzügyminiszter 1921. évi 114.440. sz. rendelete a vámőrség létesítéséről szóló 6.200/M.E. 1921. sz. kormányrendelet végrehajtása tárgyában. Pénzügyi Közlöny 1921/25. szám. 1921. szeptember 1.

azok, akik a zöldhatárt őrzik.⁹⁷ Ezzel az állományt feladatvégzés szempontjából két részre bontja, a határőrökre és a tulajdonképpeni vámőrökre. Erre nyilvánvalóan szükség volt a teljesen eltérő feladatrendszer, felszerelés és munkamódszerek miatt.

„A vámőrség szorosan vett vámjövédéki szolgálatával kapcsolatban, átutalt hatáskörben [azaz más minisztérium feladatkörét ellátva] a közrendészet, közbiztonság, közvédelem, közegészségügy, állategészségügy, utasok ellenőrzése stb. terén is köteles ellátni mindazon teendőket melyekkel az illetékes hatóságok – saját előjárói útján- megbízzák.”⁹⁸ A meglehetősen körmönfont miniszteri fogalmazás azt a ténytet fedti, hogy a vámosoknak a szervezet felállításakor egy sor egyéb területre is be kell dolgozniuk, igénylés esetén.

A rendelet kiemelten foglalkozik az élelmiszerekkel, gabonával, élő állattal kapcsolatos lehetséges problémákkal, valamint állambiztonsági kérdésekkel, melynek szükségességét a fennálló élelmiszerhiány, illetve a szomszédos országokhoz fűződő rossz viszony indokolhatja.

Mivel a vámőrség még nem rendelkezett a határszolgálatához szükséges szolgálati szabályzattal átruházott hatáskörben a csendőrség szolgálati utasítása lett a mérvadó, annak előírásai szerint volt szükséges eljárni.

Elrendeli a szintén a Pénzügyminisztérium állományába tartozó és ez ideig a zöldhatár őrizetében is „bedolgozó” királyi „pénzügyigazgatóságok” állománya határőrizeti szolgálatból történő kivonását és a határkerület belső területen, valamint az ország belterületen jövédéki szolgálatra alkalmazását.

A határszolgálat átvételét- átadását a vámkerület parancsnokoknak egyeztetni kell az eddig szintén ilyen jellegű tevékenységet végző honvéd és csendőrkerületek parancsnokaival, a rendőr kerületi kapitányokkal. Feladat az erők fokozatos kivonása és a zöldhatár őrizetének átadása a vámőrségnek. Maga a miniszter is látja, a határőrizet azonnali teljeskörű átvételére egyelőre már csak létszám okokból sincs lehetőség. Továbbra is szolgálatot láthat el a katonaság, az előírt kabátujjon viselt megkülönböztető jelzés alkalmazása mellett. A rendelet tartalmazza még a vámőrség rendfokozati és fizetési osztályba sorolását, valamint a vámkerületek és vámszakasz parancsnokságok állomáshelyeinek kijelölését. A személyi állományt három kategóriába sorolták be, tisztviselők (lényegében tisztek), altisztek és a legénység.

Értelemszerűen sok ismétlés található a 6,200/1921. ME rendelet anyagából.

Az I. számú Függelék, „Szabályzat az utazás ellenőrzéséről” tulajdonképpen egy határforgalmi szabályzat az útlevelel ellenőrzést és határátléptetést végző vámőr részére. Ennél a pontnál a határforgalom számára megnyitott átkelőhelyek forgalma kezeléséről van szó, a rendelet szóhasználatában a „vámútkőről”. Az anyagból kitűnik, hogy a szomszédos országok szemben elhelyezkedő átkelőhelyeivel még meglehetősen feszült a kapcsolat. Több alkalommal „a határon, demarkációs vonalon” fogalmazást alkalmazták, amely azt jelzi, hogy hivatalosan az államhatár még nem lett kijelölve. Vízum szükséges a szomszédos államokba, illetve Magyarországra történő beutazáshoz, beszerzése

⁹⁷ Szabó Andrea (2015): *A magyar pénzügyőr képzés intézményi kereteinek fejlődése 1867-2011*. Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis) XXV. évf. (2015) 43-44-45-46. sz. pp. 117-126. p. 118.

⁹⁸ A m. kir. pénzügyminiszter 1921. évi 114.440. sz. rendelete.

csak meglehetősen bonyolult eljárás során volt lehetséges. A magyar nemzeti-ségű menekülők az elcsatolt területekről könnyítésekkel jöhettek be.

A határon, az átkelőhelyeken államrendőrségi kirendeltség működött, velük egyeztetett a vámőrségnek a napi munkában.

Kishatárforgalmi (kisebb határszéli forgalom) feladatkörét is érinti a rendelet. Az okmányokat a rendőrség állította ki, de valószínűleg az említett feszült viszonyok miatt a katonai kerület szerveivel is láttamoztatták.

II. számú Függelék, „Szabályzat a vámőrség szolgálati rendjéről”.

A „zöldhatár” őrizete legfontosabb kérdéseire intézkedik. Meghatározza 2-4 fős járőrök, „állóőrsök” 24 órás rendszerben történő alkalmazását, a járőrvezető altiszt vagy tiszt lehetett.

Érdekes, hogy amíg a vámőrség infrastruktúrája ki nem épült, addig a katonai beszállásolás szerint kellett elhelyezni az állományt. Azaz polgári objektumokat, magánházakat vehettek igénybe.

Jelentős rész foglalkozik az új szervezet felállása során alkalmazandó okmányokkal (napló, kimutatás, jelentések, szolgálati elszámolások), amelyek minden esetben a rendezett munka alapját jelentik.

Külön tárgyalja a „vámőrs”, „vámszakasz”, „vámkerület” és a „vámőrfőparancsnokság” feladatait.

A SZOLGÁLAT ELLÁTÁSA

A szolgálat ellátásával kapcsolatban több szabályzat és utasítás is született⁹⁹. A zöldhatár őrizetét a vámőrsök (101 db.), élükön az őrsparancsnok, és állománya látta el. Elhelyezésük laktanyákban történt, felszerelésük a katonaságéval azonos volt. Szolgálatellátásuk alapvetően gyalog, esetenként lovaskocsival, vagy lóval zajlott. Gépkocsival nem rendelkeztek, a kerékpárok is később jelentek meg. Az államhatár mellett nagy távolságokat, 10-15 kilométert kellett megtenni, ez komoly megterhelést jelentett. A járőrrendszerű szolgálatellátás álló és mozgó járőröket alkalmazott. Akkori megnevezéssel álló őrségeket, megfigyelő és sorompó őrségeket vezényeltek. A feladataikat úgynevezett járőrlapon kapták meg 24 órás szolgálatra, ez a megoldás egészen 1950-ig érvényben maradt.

A vámőrsöket szükség esetén kiegészítették utazást ellenőrző állomással.

1925-ben a pénzügyminiszter körrendeletben lényegében egy határőrizeti szabályzatot adott ki.¹⁰⁰ Úgy tűnik erre az időre stabilizálódtak a határőrizet feltételei olyan mértékben, hogy a végrehajtás mikéntjét részletes szabályzatba lehetett foglalni. Az okmány készítője is kiemeli, három és fél éve áll fenn a vámőrség.

⁹⁹ Határszolgálati Utasítás. (H. U.) Pénzügyi Közlöny 6/1925. évi száma. Járőrutasítás (JŐR. U.) A M. Kir. Határőrség számára. B Budapest, 1934. Határőrszolgálat. Segédlet a M. Kir. Vámőrség számára. Budapest, 1931.

¹⁰⁰ A m. kir. pénzügyminiszter 4.444/1924. P.M. számú rendelete a határsértések, valamint általában a határesemények s határmenti összetűzések esetén követendő eljárás tárgyában. Pénzügyi Közlöny 1925/6 sz. pp. 81-93. 1925.4.1.

„Körrendelet a m. kir. vámórség felügyelőjéhez, valamennyi vámkerületi parancsnoksághoz és egyéb vámórségi alakulatokhoz, valamint a m. kir. utazás-ellenőrző vámórsökhöz.”¹⁰¹

Az anyag négy fejezetre bomlik.

I. Fejezet. Fogalmi meghatározások. Alapvető szakmai kifejezéseket értelmez, mint határsértések, határesemények, határzár, határmenti üzelmek, (ezek a mai határrend sértések) fegyverhasználat, jegyzőkönyv felvétele, személyek őrizetbe vétele, átadása elsősorban a csendőrségnek, rendőrségnek. Külön taglalja a határjelek, minden határőrizeti berendezés (magasfigyelő), műszaki létesítmény védelmét.

II. Fejezet: Végrehajtási „határozványok”. A szolgálatellátás mikéntjét tárgyalja. Intézkedik a kihívó, sértő magatartások elkerülésére. Tárgyalja a szolgálati fellépés módját, a „A törvény nevében” kifejezés alkalmazását. Érdekes módon elemzi a határsértés tényállását. Csak külföldi követhet el határsértést, magyar állampolgár (magyar honos) ilyen esetben bűncselekményt követ el. Határforgalmi kérdésekkel foglalkozik, határátlépés lehetséges „határszéli utigazolvány”, segítségével (kisebb határforgalom) általában kettősbirtokosok részére. Elsőfokú közigazgatásilag illetékes rendőrhatóság adja ki és mindkét érintett ország hatóságai láttamozták. A határátlépés a zöldhatáron kishatárforgalom céljából kijelölt átkelési helyeken zajlott. Útlevelet, (távolsági utazásra), többnyire az államrendőrségi kapitányságok adtak ki.

A szabályzat lehetőséget biztosított az államhatár átlépésére kényszerhelyzetben, életveszélyben, pl. tüzek elől menekülés során, segítségért folyamodás vagy segítség nyújtása céljából. Kiemelten tárgyalja a szükséges eljárást fegyverhasználatnál, ilyen esetben bekövetkező halálesetnél, sérülésnél, hulla feltalálásánál.

A „határmenti epizódok” rész, határrend megsértése kisebb jelentőséggel bíró esetekben, (állatok átkóborlása, itt „átszökött” állatok szóhasználat, során a gyors, zökkenőmentes, helyi rendezésre helyezi a hangsúlyt. A szomszédos, szemben lévő parancsnokkal rövid úton szükséges elsimítani a problémákat a vámórs szintjén, mindezt csak tiszt végezheti.

Az államhatáron átkelőhelyet a belügyminiszter nyithat.

Elfogott, elővezetett személy a vámórségnél csak 24 órán keresztül őrizhető.

III. Fejezet. Fegyverhasználat. Mint a csendőrség, tételesen felsorolja a fegyverhasználati pontokat. Némi ellentmondást vélek felfedezni a II. fejezet egyik mondatával „kivéve amikor kifejezetten önvédelemről van szó, fegyverhasználatnak helye nincs.” Ebben a részben ugyanis lehetővé teszi a menekülő személlyel szembeni fegyverhasználatot is.

IV. Fejezet. Ügykezelés, ügyforgalom. Szabályozza a valamennyi állami szervhez szükségszerűen kapcsolódó nyilvántartási, okmánykezelési eljárásokat.

A szabályzat aláírási dátuma 1925. március 21.

Végül meg kell említeni, hogy a határforgalom ellenőrzésében, ugyan csak csekély mértékben, részt vett a Magyar Királyi Folyamórség is, alapvetően a dunai kikötőkben. „Az 1928. év statisztikája szerint a folyamórség 54.291 személyt léptetett át a határon (közülük 49.436 főt Budapesten, a budapesti utasok kö-

¹⁰¹ uo.

zül pedig 5662 fő expressz hajóval lépte át a határt), a vízummal nem rendelkezők közül pedig 52-nek utólagos vízumot adtak ki, tovább 763 főt utólagos vízum beszerzésére utasítottak. Magyar útlevélhez kapcsolódóan 73 feljelentést tettek, és 60 esetben tagadták meg a beléptetést.”¹⁰² Az események következő fordulópontja az 1932-es év, amikor a Magyar Királyi Vámőrséget átszervezték és átnevezték Magyar Királyi Határőrséggé.

BEFEJEZÉS

Magyarország csupán egyike volt a számos másik országnak, amelyek az első világháborút követően tragikus helyzetbe kerültek, területveszteség érte őket és államuk működését kisebb-nagyobb mértékben újjá kellett szervezniük. Hazánk ebben a vonatkozásban a veszteségek nagyságában és az újraindulás nehézségeinek mértékében emelkedik ki a többi ország sorából. Magyarország egyik politikai sajátossága lett a háborút követő berendezkedés alap gondolata, a teljes revízióra törekvés annak katonai, gazdasági háttérfeltételeinek megléte nélkül. Ezen szándék alapjaiban meghatározta az igazgatási és védelmi rendszer megszervezésének módját, ezeken belül pedig a határőrizeti szervek felállításának és működtetésének mikéntjét. Mindezeken megfelelően a vámőrség számtalan szakmai feladata mellett, az államhatár őrizetét is ellátta, kiegészítve olyan várható katonai feladatokkal, amelyek úgymond „normál”, békés körülmények között szóba sem jöttek volna. A helyzetet nehezítette, hogy a Nagy Háborút követően kialakult államhatár sehol sem egyezett a korábbi határokkal és az új határőrizeti szervek elveszítették a korábbi infrastruktúrát, mindent a nulláról kellett felépíteni, szegényes anyagi körülmények között. A pénztelenséget mutatja a személyi állomány toborzásának nehézsége. Az államilag fenntartott beosztásokat sem tudták folyamatosan feltölteni, a honvédségtől vezényeltek katonákat megerősítésül.

Mindezek ellenére azt elmondhatjuk, alkalmazható jogszabályok és belső szabályzások születtek a feladatok ellátására. A szabályzatok figyelembe vették a szerény körülményeket, azoknak megfelelő módszertani előírásokat tartalmaztak.

A Magyar Királyi Vámőrség jelentősebb létszámfejlesztésére 1927 után került sor amikor megszűnt a szövetségesek ellenőrző tevékenysége, a Szövetséggközi Katonai Ellenőrző Bizottság működése. Az ezt követő módosítások szintén háborús szempontokat vettek figyelembe. A szervezetet 1932-re átalakították Magyar Királyi Határőrséggé, majd 1938-ban Határvadászok néven beolvasztották a rövid életű határőrséget a Magyar Királyi Honvédségbe, amely már a teljes militarizálást hozta magával.

FORRÁS ÉS IRODALOMJEGYZÉK

- Andaházi Szeghy Viktor (2019): *Trianontól Bledig: a magyar királyi honvédség szervezése és lehetőségei 1920-1938 között*. Hadtudomány 2019/3. p. 18.

¹⁰² Som Krisztián (2009): *A Magyar Királyi Folyamőrség (határ) átléptető-bélyegzői*. Rendvédelem-történeti Füzetek XVI. évf. 19. sz. pp. 100-104. p. 100.

- Bacsa Gábor (1994): *A magyar-jugoszláv (S.H.S.) határmegállapító bizottság működése 1921-1924.* Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis), IV. évf. (1994) 5. sz. pp. 65-70.
- Bacsa Gábor (1995): *Határrend és határforgalom Magyarország déli határain 1921-1941.* Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis), V. évf. (1995) 6. sz. pp. 5-11.
- Bencsik Péter (2007): *A határforgalom szabályozása hazánkban és a környező államokban 1903- 1941.* Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordini), XII. évf. 15. sz. pp. 15-26.
- Bencsik Péter (2007): *A kisebb határszéli forgalom Magyarországon és a szomszédos államok közt 1898-1941.* Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordini), XII. évf. 16. sz. pp. 21- 30.
- Bodoki Gábor Bálint (2011): *A Magyar Királyi Vámőrség.* Rendvédelem-történeti Hírlevél (Nuntiotones Historiae Praesidii Ordinis), XX. évf. (2011) 35-36. sz.
- Csaba Zágón (2012): *Határellenőrzés kockázati értékelése. Határátkelőhelyek kockázati profilja.* Magyar Rendészet 2012/1. szám pp. 69-77.
- Erdős Ákos (2017): *Szemelvények a Békés megyei vámőrök és pénzügyőrök életéből – a nagy háborúktól a rendszerváltásig (1900–1990).* In: Czene-Polgár Viktória – Zsámbokiné Ficskovszky Ágnes (szerk.): *Mérföldkövek az adó- és vámigazgatás történetéből. Válogatott tanulmányok az évfordulók tükrében.* Budapest, Magyar Rendészettudományi Társaság Vám- és Pénzügyőri Tagozata, pp. 9-33.
- Fórizs Sándor (2020): *A magyar határőrizet újjászervezése az I. világháborút követően.* Rendőrségi Tanulmányok. III. évfolyam 2020/ különszám, pp. 87-103.
- Fórizs Sándor (2021): *A határőrizet megszervezése a Csonka-Magyarország határai mentén.* Magyar Rendészet 2021/1. szám, pp. 155-168.
- Fórizs Sándor (1994): *Lengyel határőr hadtest 1924-1939.* Új Honvédségi Szemle, (1994), 2. pp. 59-64.
- Gáspár László – Parádi József (2000): *A két világháború közötti Magyar Királyság határőrizete a trianoni békeszerződésig (1919.08.07.-1920.06.04.)* ZMKA Akadémiai Közlemények, 33., 167. pp. 87-100.
- Joó Gábor (1994): *A vámhivatalok és a pénzügyőrség a két világháború között.* Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis), V. évf. 6. sz. pp. 39-47.
- Kiss István Géza (1996): *A magyar királyi vámőrség története.* Kiadó: Vám- és Pénzügyőrség, VIVA Média.
- Kiss István Géza (1995): *A déli határőrizet kialakulása és sajátosságai Trianon után.* Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis), V. évf. 6. sz. pp. 5-11.
- Nagy Miklós (2013): *Francia katonák Szegeden (1918-1920).* 1-5. rész. <https://www.szegedilap.hu/cikkek/tudomany-tortenes/nagy-miklos--francia-katonak-szegeden-1-resz.html> (2023.01.13.)
- Parádi József (1995): *A magyar állam határőrizete a két világháború között.* Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis), V. évf. (1995) 6. sz. pp. 64-75.

- Parádi József (2007): *Útlevel és útlevel ellenőrző szervezetek a két világháború közötti Magyar Királyságban*. Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis), XII. évf. 15. sz. pp. 160-169.
- Sallai János (1995): *Magyarország történelmi határai térképeken*. Budapest, Püski Kiadó.
- Sallai János (2004): *Az államhatárok*. Budapest, Press Publica p. 126.
- Som Krisztián (2009): *A Magyar Királyi Folyamőrség (határ) átléptető-bélyegzői*. Rendvédelem-történeti Füzetek XVI. évf. 19. sz. pp. 100-104.
- Suba János (2005): *Egy határmegállapító bizottság anatómiája: A magyar-csehszlovák határmegállapító bizottság szervezete 1921-1925*. <https://adoc.pub/egy-hatarmegallapito-bizottsag-anatomiaja-a-magyar-cseh-szlov.html> (2023.01.13.)
- Suba János (1994): *A trianoni országhatárok kitűzésének politikai és technikai kérdései*. Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis), IV. évf. 5. sz. pp. 61-64.
- Suba János (2009): *A trianoni hármashatárok kijelölése*. Jelenkori Társadalmi és Gazdasági Folyamatok, 4. évfolyam. https://ojs.bibl.u-szeged.hu/index.php/jelenkori_tars-gazd_folyamatok/article/view/32376 (2023.01.13.)
- Suba János (2019): *A magyar államhatár a trianoni békediktátum előtt és után 1867-1941*. In: Emlékkönyv KESERŰ István születésének 90. évfordulója tiszteletére.
- Suba János (2007): *Határcsendőr zászlóaljak 1919-1921. Áttérés a katonai határőrizetre*. Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis), XII. évf. (2007) 5. sz. pp. 182-191.
- Serfőző Zoltán (2016): *A Szövetségek Közi Katonai Ellenőrző Bizottság és az 1921-22-es magyar honvédelmi törvények*. Szegedi Tudományegyetem, CORE, pp. 59-67. <https://core.ac.uk/download/pdf/229397325.pdf> (2023.01.13.)
- Szabó Andrea (2017): *A pénzügyi igazgatás szervezeti keretei egykor és most a rendészeti feladatok tükrében*. In.: Gaál Gyula – Hautzinger Zoltán (szerk.): *Szent Lászlótól a modernkori magyar rendészettudományig*. Pécsi Határőr Tudományos Közlemények. XIX. Pécs, 2017. pp. 351-356.
- Szabó Andrea (2015): *A magyar pénzügyőr képzés intézményi kereteinek fejlődése 1867-2011*. Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis) XXV. évf. (2015) 43-44-45-46. sz. pp. 117-126.
- Timár Gábor (2020): *Magyarország északi határának kijelölése*. <https://trianon100.hu/blog-cikk/magyarorszag-eszaki-hataranak-kijelolese>, (2023.01.13.)

JOGSZABÁLYOK

- 1922. évi VII. törvénycikk a magyar királyi állami rendőrség és a magyar királyi csendőrség létszámának, kiegészítési módjainak és felfegyverzésének megállapításáról.
- Az 1921/XXXIII. tc. az Észak Amerikai Egyesült Államokkal, a Brit Birodalommal, Franciaországgal, Olaszországgal és Japánnal, továbbá Belgiummal, Kínával, Kubával, Görögországgal, Nikaraguával, Panamával, Lengyelországgal, Portugáliával, Romániával, a Szerb- Horvát- Szlovén Állammal, Sziámmal és Csehszlovákországgal 1920. június hó 4. napján a Trianonban kötött békeszerződés becikkelyezéséről.

- Az 1921. évi XLIX. törvénycikk a m. kir. honvédségről.
net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=92100049.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyi%3Fpagenum%3D39
- 1920. évi VI. törvénycikk A háború esetére szóló kivételes hatalom idejének meghosszabbításáról.
- 1920. évi XXXVIII. törvénycikk A rögtönbíráskodás alá vonható bűncselekmények körének kiterjesztéséről.
- A m. kir. pénzügyminiszter 1921. évi 114.440. sz. rendelete a vámőrség létesítéséről szóló 6.200/M.E. 1921. sz. kormányrendelet végrehajtása tárgyában. Pénzügyi Közlöny 1921/25. szám. 1921. szeptember 1 ://adtplus.arcanum.hu/hu/view/PenzugyiKozlony_1921/?pg=2418&layout=s&query=114.440%2F1921
- A m. kir. kormány 6,200/1921. M.E. számú rendelete. Vámőrség létesítése. Belügyi Közlöny 1921.09. 04. 38. szám, pp. 1703-1706.
- A m. kir. pénzügyminiszter 4.444/1924. P.M. számú rendelete a határsértések, valamint általában a határesemények s határmenti összetűzések esetén követendő eljárás tárgyában. Pénzügyi Közlöny 1925/6 sz. pp. 81-93. 1925.4.1
- A m. kir. pénzügyminiszter 1921. évi 114.440. sz. rendelete a vámőrség létesítéséről szóló 6.200/M.E. 1921. sz. kormányrendelet végrehajtása tárgyában. Pénzügyi Közlöny 1921/25. szám. 1921. szeptember 1.
- A m. kir. pénzügyminiszter 4.444/1924. P. M. számú rendelete a határsértések, valamint általában a határesemények s határmenti összetűzések esetén követendő eljárás tárgyában. Pénzügyi Közlöny 1925/6 sz. pp. 81-93. 1925.4.1.
- A vámjog szabályozásáról szóló 1924. évi XIX. törvénycikk.
- A magyar kormány 1919. évi 5.047. M.E. számú rendelete a rendőrség államosításáról. Magyarországi Rendeletek Tára, 1919. október 1. p. 752.

SZABÁLYZATOK

- Határszolgálati Utasítás. (H. U.) Pénzügyi Közlöny 6/1925. évi száma.
- Járőrutasítás (JŐR. U.) A M. Kir. Határőrség számára. Budapest, 1934.
- Határőrszolgálat. Segédlet a M. Kir. Vámőrség számára. Budapest, 1931.

